

INTERPRETACIJA I RECEPCIJA ŠIMIĆEVIH PJESAMA *PJESNICI* I *OPOMENA* U GIMNAZIJI (1961. – 1975.)

Mila Pandžić
Osnovna škola Lučko
Zagreb

Sažetak: U ovome radu donosi se pregled istraživanja interpretacije i recepcije Šimićevih pjesama *Pjesnici* i *Opomena* u hrvatskim gimnazijama (1961. – 1975.). Sporadična je pozornost poklonjena izvannastavnoj i izvanškolskoj govornoj ili scenskoj interpretaciji tih pjesama.¹

Ključne riječi: Antun Branko Šimić, pjesme: *Pjesnici* i *Opomena*, interpretacija, recepcija, gimnazija.

I.

Pjesme Antuna Branka Šimića *Pjesnici* i *Opomena* – kako mnogi tvrde – njegove su možebitno najslavnije pjesme.² Pripadaju vrlo po-

¹ Ovaj je tekst nastavak objavljenog istraživanja *Interpretacija i recepcija Šimićevih pjesama Pjesnici i Opomena u gimnaziji (1920. – 1960.)* u časopisu *Hrvatski* (2012, 1, str. 19.–44.). Premda su najavljena dva nastavka toga istraživanja, recenzenti su u međuvremenu zbog preopsežnosti predložili još tri posebna teksta: *Interpretacija i recepcija Šimićevih pjesama Pjesnici i Opomena u gimnaziji (1961. – 1975.)*, *Interpretacija i recepcija Šimićevih pjesama Pjesnici i Opomena u gimnaziji (1976. – 1990.)* i *Interpretacija i recepcija Šimićevih pjesama Pjesnici i Opomena u gimnaziji (1991. – 2012.)*. U zaključku je već objavljenoga rada, među ostalim, navedeno: „U prvih petnaestak godina komunističke Jugoslavije nisu postojale službene mogućnosti za interpretaciju i recepciju *Opomene* i *Pjesnika* u hrvatskim gimnazijama dok je u ostalim jugoslavenskim republikama, paradoksalno, bio omogućen pristup tim pjesmama osim u hrvatskim krajevima u Bosni i Hercegovini. A. B. Šimićevim vrhunskim stihovima uskraćivana je učenička pozornost jer nije bilo slobode u nastavi književnosti, tj. slobodnoga i stvaralačkoga razgovora o pjesmama koje nije bilo lako ideološki prilagoditi zastranjenim nastavnim zadaćama i ciljevima.”

² Prvi put su objavljene početkom svibnja 1920. u zbirci *Preobraženja*.

pularnim hrvatskim lirskim pjesmama, što se može zaključiti i prema učestalosti spominjanja ili navođenja stihova tih pjesama krajem 20. i početkom 21. stoljeća diljem Hrvatske te još nekih europskih država (Pandžić, M., 2012). U skladu s tim nameće se pretpostavka o postojanju vrlo dobre interpretacije i recepcije tih pjesama u gimnazijama u razdoblju od 1961. do 1975. Međutim, istraživanja pokazuju da su im veću popularnost među budućim hrvatskim intelektualcima donosile različite izvannastavne i izvanškolske govorne ili scenske interpretacije (glasno čitanje, izražajno čitanje, interpretativno čitanje, krasnoslov, recitiranje, deklamiranje), stoga im je sporadično poklonjena pozornost u ovome preglednom tekstu (Pandžić, M., 2012).

II.

Početkom 1960-ih godina poboljšani je pristup A. B. Šimićevim pjesmama u hrvatskim gimnazijama uglavnom bio blagi odbлесак velikoga čitateljskog interesa za njegova dugo očekivana *Sabrana djela* (1960.).³ Sve do pojave toga izdanja rijetki su bili profesori književnosti koji su imali volje ili hrabrosti za ozbiljan pristup njegovim pjesmama premda je bio zastupljen u tadašnjoj službenoj Zanimovićevoj *Čitanci s pregledom jugoslavenskih književnosti za IV. razred gimnazije* (Pandžić, M., 2012) izvan koje je bilo vrlo opasno spominjati navedene pisce ili navedena književna djela (Zogović, 1947; Franičević, 1948). To se neosporno odnosilo i na pjesme *Opomena* i *Pjesnici* koje su kao i ostale njegove avangardne pjesme (Žmegač, 1958; Flaker, 1982) dotle pojedinim profesorima služile za ismijavanje „zbrke u pjesnikovoj glavi”, izostavljanje interpunkcije i slobodnih stihova. Sukladno je to tvrdnjama „većine kri-

³ U jesen 1960. izazvan je u kontekstu velike afere dotle neviđeni interes za sabrana djela nekoga hrvatskoga pisca. Naime, trodijelna A. B. Šimićeva *Sabrana djela*, koja je nepotpuno uredio i u žurbi u tisak poslao njegov brat Stanislav Šimić, malo prije smrti od leukemije (7. srpnja 1960.), pokušala su (uz pomoć komunističke vlasti, odnosno njihovih cenzora) uništiti trojica hrvatskih književnika koja su se zbog toga „srednjovjekovnoga čina” zauvijek teško osramotila. O tome je svjedočio Jerko Šimić, drugi brat A. B. Šimića, a njegove tvrdnje i neosporne dokaze ni jedan od trojice apostrofiranih nikada nije ni pokušao opovrgnuti (Šimić, J., 1972:326-330). To je izdanje donijelo poticaje za nezaustavljivu kritičku recepciju A. B. Šimićeva književnog opusa, ali i uključivanje njegovih pjesama u gimnazijsku nastavu književnosti, osobito u učeničku domaću lektiru. Osim nelijepog teksta Antuna Šoljana o tek umrlom književniku Stanislavu Šimiću u zagrebačkom *Telegramu* (Šoljan, 1960:4), kritičari su uglavnom hvalili *Sabrana djela* A. B. Šimića, ali i na svoj način zahvaljivali Stanislavu Šimiću što je na kraju svoga života, ipak, uspio predstaviti bratov književni opus nakon triju sudskih procesa (Vaupotić, 1960, 1970; Vučković, 1968).

tika” koji su njegove stihove nazivali „nepoezijom” ili „izlomljenom prozom”, tj. onih koji nisu zbog svoje nesposobnosti i neznanja mogli prepoznati „istinsku, izvornu i čistu riječ jedne nove poezije u stihovima” (Krpmotić, 1964:159). Navodno su i neki profesori – izravno potaknuti „sorealističkim”, nedorečenim ili zbunjujućim Matkovićevim pogovornim tvrdnjama o pjesmama *Pjesnici* i *Opomena* (Matković, 1950:127-136) – govorili o „činjenicama života” u kojima se A. B. Šimić „u suštini nije snalazio”, zbog čega je, „utječući se neriješenim za njega upitnicima”, „kroz svoj kratki život prolazio začuđenim, grozničavim, pjesničkim očima”, stoga u *Pjesnicima* ima „osamljeničkog t. zv. aristokratizma, kojega se taj Hercegovac nikada ne će moći potpuno osloboditi” (Matković, 1950:130) jer „leži u lešu i svjestan je tog fakta rješavajući svoj lični problem u smislu svoje rane pjesme *Opomena* (1920.)” (Matković, 1950:135). Sve to „sorealističko”, nesuvislo povezivanje rečenica u gotovo nerazumljivi tekst, ipak, dobro razotkriva komunističko discipliniranje, strogo ograničavanje stručne slobode tadašnjih profesora književnosti u gimnazijama koje su se barem po svojim sjedištima mogle nazivati hrvatskima (Samardžija, 1998; Šarić, 2010).

Prema riječima profesora dr. sc. Miroslava Vaupotića već su tijekom školske godine 1960./1961. održavana predavanja o A. B. Šimiću i recitali njegovih pjesama u zagrebačkim gimnazijama gdje je bilo ambicioznih i poduzetnih mladih ljubitelja istinskoga pjesništva, a pjesme *Pjesnici* i *Opomena* privlačile su najveću pozornost kako se može zaključiti iz anketiranja onodobnih zagrebačkih gimnazijalaca (Pandžić, V., 2010). Ipak, usporeno se to širilo izvan Zagreba. Vrlo strogi su prosvjetni inspektori oprezno čekali na službene „komitetske direktive” jer bez njihovih se odobrenja nije moglo ništa novo unositi u gimnazije (Pandžić, V., 2010).

U promidžbi je A. B. Šimićeva pjesništva u zagrebačkim gimnazijama mladi profesor Vaupotić bio vjerojatno najuspješniji. Dok je hvalio urednički posao njegova brata Stanislava Šimića, izazivao je bijes pojedinih književnika koji nisu navodno bili sretni zbog tiskanja A. B. Šimićevih *Sabranih djela* (Vaupotić, 1960, 1970, 1975). Budući da je Zanimićeva *Čitanka s pregledom jugoslavenskih književnosti za IV. razred gimnazije* (1958.) bila početkom 1960-ih svojevrсна službena promicateljica njihove „društvene i umjetničke vrijednosti”, među tim je piscima neusporedivo najviše pozornosti poklanjala Miroslavu Krleži koji je istodobno diviniziran kao komunist (komunistički uzor) i kao „najbolji pisac”

u tadašnjoj saveznoj državi. Iako je u toj čitanci A. B. Šimić bio predstavljen pjesmama, priređivač je svoju komunističku udžbeničku koncepciju pokazao već izborom njegovih pjesama (Zaninović, 1958).⁴ Uz već predstavljene *Povratak*, *Siromasi koji jedu od podne do podne* i *Zemlja* pridodao je samo pjesmu *Smrt i ja*. Nije bilo popratnih metodičkih instrumentarija koji bi mogli uputiti učenike na samostalan rad. Tako je samo tri udžbeničke stranice posvetio A. B. Šimiću dok je Miroslavu Krleži dao šesnaest puta više udžbeničkih stranica, tj. gotovo pedeset stranica (Zaninović, 1958). Vjerojatno to i nije bilo u skladu s njegovom (osobnom) procjenom i usporedbom umjetničke vrijednosti književnih djela A. B. Šimića i M. Krleže (Jurišić, 2002), ali bilo je sukladno strogim zahtjevima komunističkih glavešina (Pandžić, M., 2012).⁵

Budući da je vrlo rigidna komunistička prosvjetna vlast podupirala „socijalistički kolektivizam” u gospodarstvu i „socijalistički realizam” u umjetnosti, hvaljeno je i početkom 1960-ih pjesničko stvaranje u skladu s tzv. „potrebama razvoja socijalističkog društva” („društvena odgovornost radnika u književnosti i drugim umjetnostima”, „nesubjektivizam”). Prema tome nije teško odgonetnuti razloge zbog kojih je Zaninović sugerirao zapravo odmak profesora književnosti te maturanata hrvatskih gimnazija (počesto kandidata ili novih članova Komunističke partije Jugoslavije) od A. B. Šimićevih pjesama iako ih je uvrstio u svoju čitanku (Pandžić, M., 2012). Do antologijskih pjesama *Opomene* i *Pjesnika* nije učenicima otvaran izravan put, ali sve češće su ih pronalazili u prvom svesku brzo rasprodanih *Sabranih djela* i knjizi *Pjesme* koju je priredio Dragutin Tadijanović (1950.). To se može zaključiti i prema anketiranjima desetak hrvatskih intelektualaca, maturanata u školskim godinama 1961./1962., 1962./1963. i 1963./1964. Nije anketiran ni jedan koji nije upoznao, pročitao ili negdje čuo te pjesme (Pandžić, M., 2012).

U školskoj je godini 1962./1963. za prvi razred gimnazije tiskan udžbenik Ive Frangeša, Miroslava Šicela i Dragutina Rosandića *Pristup književnom djelu. Čitanka za prvi razred gimnazije* (Zagreb, 1962.). Međutim, neke gimnazije nisu ga uopće nudile svojim učenicima, zato što

⁴ Potrebno je istaknuti zasluge germanista Viktora Žmegača za poboljšavanje recepcije književnoga djela A. B. Šimića. Uzdigao ga je ponajprije 1958. te 1959. kao samosvojnoga avangardnog pjesnika i književnog kritičara na pijedestal hrvatske književnosti (Žmegač, 1958:97-109). Uz iznimne Žmegačeve zasluge za opću (pa i gimnazijsku!) recepciju njegova književnog djela krajem 1950-ih godina bili su zaslužni još mnogi književni povjesničari i kritičari.

⁵ U Hrvatskoj između 1945. i 1990. nitko nije mogao prirediti ni osnovnoškolski ni gimnazijski udžbenik za hrvatski jezik i književnost ako nije bio član Saveza komunista Jugoslavije.

je bio novi udžbenik, ali i zbog visoke cijene nije stigao u ruke mnogih gimnazijalaca. Potrebno je istaknuti pokušaj primjene interpretacije kao metode u pristupu književnom djelu koju je Ivo Frangeš već šest-seдам godina promicao sa Zdenkom Škrebom i Aleksandrom Flakerom (Škreb, 1986:489-498). Dvije su A. B. Šimićeve pjesme *Mrtva ljubav* i *Smrt* predstavljene u tom udžbeniku: prva kao ljubavna pjesma (u okviru poglavlja *Individualni karakter umjetničkog djela*), a druga kao lirski pjesma s „motivom smrti” (Frangeš i dr., 1962). Uz *Mrtvu ljubav*, koja je navedena iza Matoševe *Utjehe kose*, autori suprotstavljaju doživljaj smrti dvojice „naših poznatih pjesnika” te zaključuju da „Matoš pun tuge i teške žalosti za izgubljenom dragom pronalazi utjehu, izlaz iz svoje boli, vjerujući da se u smrti sniva i tako na neki način produžuje život u jednome novom, višem obliku postojanja”, a „A. B. Šimić zatvara crni veo oko sebe i ne nalazi nigdje utjehe” (Frangeš i dr., 1962). Nakon pjesme *Smrt* nalazi se metodički instrumentarij koji čine poticajne tvrdnje, pitanja i zadatci. Nema dvojbe kako je i kratko predstavljanje pjesama A. B. Šimića moglo pojačati interes za njegovo ukupno književno djelo, pa i za pjesme *Pjesnici* i *Opomena*.

Usmjeri li se malo pogled na hrvatske gimnazije izvan Republike Hrvatske, može se doći do neospornih činjenica o protuhrvatskim, jugokomunističkim ili srbokomunističkim odgojnim koncepcijama u nastavi književnosti (Pandžić, V., 2006). Primjerice, početkom 1960-ih većina profesora u širokobriješkoj gimnaziji, bivših beogradskih, skopskih i sarajevskih studenata, nije navodno nikada čula za pjesnika Antuna Branka Šimića, rođenog u tridesetak kilometara dalekim Drinovcima, iako je o njemu u 1950-im i početkom 1960-ih objavljeno mnoštvo afirmativnih ili pohvalnih kritika u časopisima i listovima (Pandžić, V., 2010). Bio je i učenik te gimnazije (1910. – 1913.), ali upravo je to neobrazovanim komunistima bio poticaj za potpuno izbjegavanje njegova književnog djela i njegova imena (Pandžić, M., 2012).

U ostalim hercegovačkim gimnazijama bilo je slično, ali i u nedalekoj imotskoj gimnaziji koja je udaljena samo četrnaest kilometara od rodne kuće toga velikoga hrvatskoga pjesnika. Prema tvrdnjama dvojice učenika imotske gimnazije koji su položili maturu 1961., trojice maturanata iz 1962. i trojice iz 1963. može se zaključiti da A. B. Šimića nikada nije spomenuo ni jedan profesor književnosti (Pandžić, M., 2012). U tu

gimnaziju dolazio je povelik broj učenika iz obližnje Hercegovine. Budući da su Imočani i Hercegovci bili uvijek sumnjivi komunističkim vlastima, nije čudno što je ta gimnazija bila pod specijalnim nadzorom „državnih organa” među kojima su bili istaknuti izvršitelji velikosrpske politike, a kasnije i oružane agresije na Hrvatsku početkom 1990-ih (Pandžić, V., 2010).

Najnehumanija pobuda komunističkoga neuključivanja A. B. Šimićevih pjesama u hrvatske gimnazije bila je rasistička, nacionalna i vjerska diskriminacija njegove zavičajne zapadne Hercegovine koja je gotovo stopostotno nastanjena Hrvatima još od 7. stoljeća (Mandić, 1967). Nekoliko je zagrebačkih umirovljenih profesorica ili profesora hrvatskoga jezika i književnosti objasnilo u anketama kako su nekim njihovim kolegicama i još češće kolegama njegove antologijske pjesme donosile strah zbog upornoga komunističkoga i velikosrpskog poticanja mržnje prema Hrvatima iz Hercegovine, što je prakticirano u mnogim hrvatskim gimnazijama sve do godine 1990. Ima li se na umu barem dio viđenoga u dostupnoj dokumentaciji, jasno je da su u gotovo svim hrvatskim gradovima (osobito u Zagrebu, Rijeci, Splitu, Osijeku, Vukovaru, Karlovcu, Puli, Dubrovniku i Zadru!) prvenstvo u zapošljavanju imali profesori književnosti koji nisu Hrvati ili profesori koji su tajili hrvatsku narodnost i žestoko promicali jugoslavenske ili velikosrpske komunističke koncepcije (Pandžić, V., 2010). Srpski i domaći sluganski raspoloženi profesori u hrvatsku su gimnazijsku nastavu uključivali minorne srpske pisce koji nisu bili zastupljeni ni u nastavi književnosti u Srbiji. Zbog toga su na partijskim sastancima zarađivali pohvale kao promicatelji „bratstva i jedinstva jugoslavenskih naroda” te kao protivnici hrvatske narodne samobitnosti dobivali velike financijske i druge povlastice: enormne kredite, stanove, kuće, građevinska zemljišta za vikendice i automobile (Pandžić, V., 2010).⁶ Neograničeno je bilo njihovo grubo zaobilaženje hrvatskih pisaca pa i antologijskih pjesama A. B. Šimića iako je taj osebjuni, dostojanstveni hrvatski požrtvovni pjesnik zapravo bio apolitičan, pa im nije trebao biti nikakva politička smetnja, ali zamjerio se komunistima svojim kritikama. Budući da nije kao pjesnik bio patetični promi-

⁶ Unatoč povijesnim činjenicama neokomunisti se u današnjoj Hrvatskoj protive apostrofiranju nacionalnog sastava prosvjetnih djelatnika u komunističkoj Hrvatskoj (i Bosni i Hercegovini) premda je općepoznato da su mnogi pripadnici (ili „simpatizeri”) srpske nacionalnosti dobivali učiteljska, nastavnička ili profesorska radna mjesta s obvezom ostvarivanja velikosrpske ekspanzionističke politike. Neke su zagrebačke gimnazije, koliko se može zaključiti na temelju istraživanja, u tome protuhrvatskom poslu postizale velike uspjehe.

catelj društvenih revolucionarnih preobrazbi „radničke klase”, komunisti su ga prešućivali, neki otvoreno mrzili i zabranjivali spominjanje njegova imena u svojoj blizini (Pandžić, V., 2010). Da su imali malo ili tračak demokratičnosti, iskazivali bi mu barem simbolično poštovanje jer njegove su pjesme označile veliku prekretnicu u povijesti hrvatske književnosti (Žmegač, 1958, 1959; Baur, 1969; Ivančan, 1970; Flaker, 1982; Slabinac, 1988).

Prema tvrdnjama i žaljenju nekadašnjih školskih savjetnika može se, ipak, zaključiti da velik broj profesora književnosti nije interpretiralo A. B. Šimićeve pjesme *Pjesnici* i *Opomena* ni u okviru obvezne lektire premda je službeno bilo planirano čitanje i interpretacija njegovih antologijskih pjesama. Takvi su se rezervirano ili oprezno odnosili prema njemu kao pjesniku koji svojim socijalnim pjesmama nije mogao pridonositi „socijalističkom razvoju jugoslavenskoga društva” (Franičević, 1948). Zamjerali su mu na sastancima „profesorskih aktiva” što je pisao nerevolucionarne pjesme koje ne veličaju „radničke” revolucije, primjerice Oktobarsku revoluciju u Rusiji (1917.) i sl. Smatrali su ga pjesnikom bez „revolucionarnih ideja” koji nije učinio ništa za „budućnost umjetničkog djelovanja” u skladu s marksističkom ideologijom (Pandžić, V., 2010).

Potencijalne je čitatelje od pogrešnih viđenja pjesnika i kritičara A. B. Šimića svojim predgovorom njegovoj knjizi *Pjesme i proza* nastojao odvratiti partizan, književnik i sveučilišni profesor Jure Kaštelan (Kaštelan, 1963:7-21). U nekim je gimnazijama poslužila ta knjiga kao lektira jer su je po tadašnjim niskim cijenama nabavljale školske knjižnice, ali i učenici za svoje kućne knjižnice. Prema tvrdnjama jedne zagrebačke profesorice i dvojice profesora književnosti onodobno je mnoštvo učenika u lektirnim bilježnicama komentiralo pjesmu *Opomena*, a zatim pjesmu *Pjesnici*. Također su prema tim svjedočenjima mnogobrojni zagrebački učenici već u školskoj godini 1963./1964. pisali zanimljive referate o A. B. Šimićevim pjesmama iako većina profesora književnosti nije učenicima uopće skretala pozornost na njegove pjesme.

Budući da A. B. Šimićeve antologijske pjesme *Pjesnici* i *Opomena* nisu interpretirane ni u jednoj gimnaziji u njegovoj rodnoj Hercegovini od 1945. do 1964. godine, tj. tijekom dvadeset godina koje su prošle u teroru, različitim zlostavljanjima hrvatskoga pučanstva (Čorić, 1995; Nikić, 1992), najvjerojatnije su iznimno rijetki bili gimnazijalci i profesori

ri, kao što je već istaknuto, koji su pročitali njegove pjesme *Pjesnici i Opomena*.⁷ Tek nakon posjeta književnika Gustava Krkleca Hercegovini (1963.), u društvu skupine književnika, počeli su pojedini profesori čitati A. B. Šimićev životopis i pjesme u Zaninovićevoj čitanci za četvrti razred gimnazije.⁸ Naime, Krklec, jedno vrijeme blizak prijatelj te prema vlastitom priznanju nepotrebno „zlobni” protivnik A. B. Šimića, priredio je veliko iznenađenje 1963. na književnoj večeri u Širokom Brijegu (tada Lištici) kada je izvrsno recitirao njegove pjesme, među ostalim, *Opomenu i Pjesnike* (Pandžić, V., 2010). Nije odmah rekao ime autora tih pjesama nego je to tražio od nazočnih, ali samo je jedan među stotinjak učenika rekao čije su to pjesme te spomenuo Drinovce kao pjesnikovo rodno mjesto, što je izazvalo glasan podsmijeh u dvorani.⁹ Nije to nimalo čudno jer mnogi su tadašnji širokobriješki gimnazijalci bili vrlo strogo kažnjavani samo zbog odlaska na vjeronauk u Franjevački samostan (Pandžić, V., 2010). U okolnostima komunističke strahovlade, svakovrsnoga mučenja hrvatskoga naroda, ubojstava i zatvaranja svećenika i domoljubnih intelektualaca (Kordić, 1988), tj. svakodnevnog „utjerivanja straha u kosti”, nisu mogli povjerovati da je Hercegovina mogla roditi „velikoga” pjesnika kojemu se dive književnici koje je dovela komunistička vlast (Čorić, 1995; Nikić, 1992, 2005).¹⁰

III.

Od početka je školske godine 1964./1965. konačno omogućen pa čak i potican pristup A. B. Šimićevim pjesmama u hrvatskim gimnazijama. Interes za njegovo književno djelo ubrzano je rastao jer nije pripadao „socijalističkom realizmu” koji je odbijao učenike. Međutim, i dalje su mnogi profesori vrlo oprezno i jezgrovito govorili o njegovim pjesmama dok je njegovo kritičko djelo bilo prešućivano kao i kritičko djelo nje-

⁷ Sve do drugoga dijela 1960-ih u zapadnoj su Hercegovini učitelji, profesori i ravnatelji uglavnom bili iz Srbije i Crne Gore ili Srbi iz istočne Hercegovine i Bosne.

⁸ Prema odlukama komunističkih komiteta tek je početkom jeseni 1964. preporučena kao udžbenik u širokobriješkoj i ljubuškoj gimnaziji.

⁹ Za nagradu je taj učenik sutradan bio vodič književnicima u Drinovcima gdje je Gustav Krklec suznih očiju vrlo srdačno pozdravio majku književnika Šimića i odmah zatražio oprost za svaku neljepu riječ koju je uputio njezinim umrlim sinovima (Pandžić, V., 2010).

¹⁰ Primjerice, kad je Krklec bacio pogled prema ulaznim vratima dvorane i viknuo „Opomena” i „Čovječe”, bilo je poprilično onih koji su se okrenuli i tražili pogledom osobu na koju pjesnik „viče” (Pandžić, V., 2010).

gova brata Stanislava Šimića koji je 1933. objavio knjigu *Krleža kao kritik*.

Postoje mnogobrojni pisani dokazi (u školskim dnevnicima i pismenim zadaćama) o svrhovitim učeničkim „susretima” s A. B. Šimićevim pjesmama *Opomena* i *Pjesnici* u nekim hrvatskim gimnazijama tijekom školske godine 1964./1965., ali isto tako može se prelistavanjem dnevnika mnogih hrvatskih gimnazija zaključiti da nije bilo ni spomena toga hrvatskoga pjesnika (primjerice: u gospičkoj, karlovačkoj, požeškoj, varaždinskoj itd., pa i nekim zagrebačkim gimnazijama) iako je Zaninovićeva čitanka za IV. razred gimnazije bila službeni udžbenik (Zaninović, 1958). Moglo bi se pretpostaviti prema školskoj dokumentaciji kako ustrašeni profesori nisu željeli prebrzo riskirati uključivanje „zagonetnog” pjesnika o kojemu najmoćniji književnici (komunisti) nisu izgovorili ni napisali ni jednu lijepu riječ. Nekoliko su se mjeseci u četvrtom razredu gimnazije nerijetko bavili samo djelima Miroslava Krleže koji je utjecao na svakodnevnu komunističku politiku ili državnu vlast, a time i na nastavu književnosti. Međutim, gimnazijalci nisu bili motivirani za čitanje, interpretaciju i recepciju njegovih djela, stoga su organizirani stručni i znanstveni skupovi koji su to „trebali riješiti” (Pranjić, 1973; Kisić i Pavlović, 1973).

Premda je bio uspostavljen kontinuitet stupnjevitih poboljšanja interpretacije i recepcije pjesama A. B. Šimića u drugom dijelu 1960-ih, njegov kritički opus bio je zapravo i dalje neslužbeno zabranjen u hrvatskim gimnazijama, najvjerojatnije zbog davnih kritika književnih djela Miroslava Krleže i Ive Andrića. Mnogi suvremeni kritičari i povjesničari književnosti mogli bi posvjedočiti kako su na te kritike gledali dobro plaćeni režimski kritičari te sudionici u divinizacijama te dvojice neosporno izvrsnih pisaca, uostalom, jedan je dobitnik Nobelove nagrade za književnost.

Potrebno je u ovome preglednom tekstu osobito istaknuti kako je na povijesnu prekretnicu u gimnazijskoj interpretaciji i recepciji A. B. Šimićevih pjesama *Opomena* i *Pjesnici* možda i presudno utjecala književna manifestacija „Šimićevi susreti” (u organizaciji i uz strogi nadzor komunističke vlasti!) koja je održana prvi put 3. svibnja 1964. u Drinovcima, u čast hrvatskim književnicima Antunu Branku Šimiću i Stanislavu Šimiću (*Životvorno sunce*, 1981:39-42). U toj je prigodi (pred nekoliko

tisuća osoba iz cijele Hercegovine, južne Bosne i susjedne Dalmacije) Društvo književnika Hrvatske (tadašnji službeni naziv!) – nakon uobičajenih dosadnih, demagoških političkih govora – postavilo spomen-ploču na njihovu rodnu kuću. Isti dan je nazvana njihovim imenima osmogodišnja osnovna škola u Drinovcima te podignut spomenik na kojem su upisani stihovi iz *Opomene* (*Životvorno sunce*, 1981:6-7, 39). Značajan su interes mladih ljudi pobudili govori istaknutih književnika te gromoglasni recitali u kojima su se isticali stihovi pjesama: *Opomena*, *Pjesnici*, *Na povratku kući*, *Čamac*, dviju pjesama s naslovom *Hercegovina*, dviju pjesama s naslovom *Povratak* i *Siromasi koji jedu od podne do podne* (Pandžić, V., 1964:16).¹¹ Tada je prvi put većina hercegovačkih gimnazijalaca, dovezenih autobusima i kamionima iz Širokog Brijega, Ljubuškog, Čapljine i Mostara, čula antologijske pjesme A. B. Šimića (Pandžić, V., 1964:16).

Veliki je doprinos recepciji A. B. Šimićevih pjesama od 1964. pa do početka 1970-ih godina donosila nevelika (i jeftina!) knjiga njegovih izabranih pjesama i eseja koju je priredila i izrazito poticajan pogovor napisala Vesna Krmpotić: *Pjesme i eseji* (Zagreb, 1964.). Prodavali su je po školama trgovački putnici po vrlo niskoj cijeni, tek nešto višoj od cijene dnevnoga novinskog tiska. Mnogim je učenicima to omogućivalo čitanje, interpretaciju i recepciju njegovih pjesama (Jauss, 1982), a *Opomena* im je nedvojbeno bila najdraža pjesma.¹²

¹¹ Organizatori su prvih „Šimićevih susreta” (ne pod tim nazivom) bili: Društvo književnika Hrvatske i Savez književnika Jugoslavije. Dogodili su se nakon dvadesetogodišnjega partizanskog i komunističkog teroriziranja, mučenja i ubijanja Hrvata u zapadnoj Hercegovini. Kad je taj teror malo popustio početkom 1960-ih, masovno su Hrvati iz Bosne i Hercegovine s dopuštenjem odlazili na rad u Saveznu Republiku Njemačku (Zapadnu Njemačku) u skladu s komunističkim planom prikupljanja deviznih sredstava te smanjenjem broja Hrvata u Hercegovini. Davani su mnogima „pasoši”, ali i vezani su ti tzv. „radnici na privremenom radu” ucjenama za bankrotiranu državu u kojoj im je ostajala obitelj. U tom kontekstu javile su se i komunističke podmukle ideje o nekakvu ublažavanju kompleksa koje je Hrvatima iz Hercegovine nametnula ta strašna vlast, stoga im je trebalo, navodno, barem priznati neka kulturna postignuća. Tu je komunističku zadaću, opet navodno, godine 1963. dobio sedamdesetogodišnji stari komunist i partizanski zapovjednik Ante Tuna Ramljak, poslijeratni komunistički dužnosnik, Hercegovac, Posušak, prijatelj braće Šimića, prijatelj Andrije Artukovića, ali i komunistički drug Miroslava Krleže i drugih. Zagovarao je reafirmaciju braće Šimića unatoč komunističkim neistomišljenicima, ali nisu mu se, prema legendama, suprotstavljali moćni komunisti književnici koje je kao bogati odvjetnik u međuratnom razdoblju izdašno financirao. Budući da nisu još dostupni svi arhivski materijali, u njegovim životopisima ima povelik broj pretpostavki i nagađanja, posebice o njegovu spašavanju hercegovačkih Hrvata od srbokomunističkoga genocida. Poprilično su toga znali te možda ponešto i zabilježili njegovi bliski rođaci: Ante Ramljak i Ivan Ićan Ramljak (Šimić, J., 1992).

¹² Vesna je Krmpotić u pogovornom tekstu izazvala veliku učeničku pozornost nakon cjelovitog predstavljanja *Opomene*: „Usprkos trijumfalnom pohodu slobodnog stiha, službena je kritika

Marin Franičević, nemilosrdni komunistički čistač hrvatske književnosti i nastave književnosti u drugoj polovici 1940-ih i u 1950-im godinama (Franičević, 1945, 1948), neočekivano je 1964. postao promicatelj književnog djela A. B. Šimića (Franičević, 1964). Njegova studija *Pjesnik krika i preobraženja* u knjizi *Književne interpretacije*, koju su čitali studenti književnosti krajem 1960-ih kao obveznu literaturu, te njegovi tekstovi 1966. pod istim naslovom *Antun Branko Šimić* u sarajevskom časopisu *Izraz* i knjizi izabраниh djela A. B. Šimića pod naslovom *Stihovi i proza* (Franičević, 1967) pretvoreni su na seminarima profesora književnosti (osobito u Bosni i Hercegovini) u svojevrsni poziv za školski pristup hrvatskomu piscu kojega je u prethodnim dvama desetljećima progonio iz škola (Franičević, 1945, 1948). Na opće je čuđenje objašnjavao kako je A. B. Šimić napravio „preokret kojim počinje jedan od tokova suvremene hrvatske poezije” osjećajući „prokletstvo puti” i „težinu siromaštva u ovom još nemilosnom svijetu i u svoj vrisak unio cijelog sebe” (Franičević, 1966:138-139). Tako je nemilosrdni komunistički književni kritičar, od koga su strepili mnogi hrvatski književnici, poprilično pripomogao promjeni profesorskog odnosa prema književnom djelu A. B. Šimića pa i njegovim antologijskim pjesmama *Pjesnici* i *Opomena*. Međutim, mnogi su hrvatski pisci smatrali kako je dotični promijenio svoja stajališta nakon što su o A. B. Šimićevu književnom djelu pisali istaknuti književni kritičari: Marko Ristić, Tomislav Sabljak, Zlatko Posavac, Milica Buinac, Viktor Žmegač, Bruno Popović, Vlatko Pavletić, Tomislav Ladan, Jure Kaštelan, Vesna Krmpotić i drugi, ali i nakon određenih političkih mijena koje su ga možda navodile na pomisao da je najrigidniji komunizam na zalasku (Franičević, 1967).

IV.

Razdoblje od 1964. do 1971. bilo je također u znaku stalnih, stupnjevitih poboljšanja interpretacije i recepcije A. B. Šimićevih pjesama u hrvatskim gimnazijama, što se ponajprije očitovalo u povećanju broja ustanova u kojima je njegovo pjesničko djelo dobilo pozornost, ali i u prikladnijem ili modernijem pristupu njegovim pjesmama. Profesori

još uvijek s nepovjerenjem gledala na poeziju što je zazirala od sroka i uobičajene, mehaničke metrike. Tako su i pjesme 'Preobraženja' bile proglašene prepotentnim istupom nedoučenoga đaka koji je slobodni stih usvojio zbog puke nemoći da sačini neku metričku formu i da se podvrgne disciplini, recimo soneta." (Krmpotić, 1964:160)

književnosti bili su sve više zainteresirani za njegove pjesme, ali bilo je i dalje onih koji su se bojali opasne vlasti ili koji su čvrsto odbijali pristup njegovim pjesmama pravdajući se njegovim životopisom: „rođen u Hercegovini”, „propali gimnazijalac”, „u sukobu s roditeljima”, „loš uzor učenicima” itd.

Vrlo je bila važna za ondašnju gimnazijsku interpretaciju i recepciju bogata novinska, govorna ili scenska interpretacija pjesama *Opomene* i *Pjesnici* (krasnoslovi na različitim scenama te radijska, televizijska i filmska interpretacija). Od 1964. do 1971. gotovo su se natjecale sarajevske, zagrebačke i beogradske novinske, radijske pa i televizijske kuće koje će donijeti više zanimljivih izvješća sa „Šimićevih susreta”, razgovora s članovima obitelji braće Šimića, ali i njihovim prijateljima iz djetinjstva te školskim kolegama (Pandžić, V., 2010).¹³

Vice Zaninović pokušao je malo promijeniti svoju čitanku za IV. razred gimnazije iz 1958. pa je ponudio *Pregled književnosti s čitankom za četvrti razred gimnazije* (Zagreb, 1968.; XII. /I. prer./ izdanje). Prepoznatljiva je koncepcija njegova predstavljanja A. B. Šimićevih pjesama: *Povratak*, *Siromasi koji jedu od podne do podne*, *Smrt i ja* i *Zemlja*. Međutim, u tekstu *Književnost između dva rata* nije više mogao zanemarivati ocjene književnih kritičara koji su A. B. Šimića svrstavali među najistaknutije hrvatske pjesnike (Ristić, 1955; Žmegač, 1958; Šimić, S., 1960; Vaupotić, 1960; Pavletić, 1961; Kaštelan, 1963; Krmpotić, 1964; Franičević, 1964, 1966, 1967). U skladu s tim udžbenikom mnogi su profesori nastavili „samoupravno socijalistički” tumačiti neke njegove pjesme prema službenim zahtjevima rigidne komunističke vlasti.¹⁴ Takav se pristup još nekih pet-šest godina prakticirao u interpretaciji njegovih pjesama u većini hrvatskih gimnazija, posebice u interpretaciji *Opomene* i *Pjesnika*, ali i dviju pjesama pod naslovom *Hercegovina*, osobito u njegovu zavičaju, gdje će se interpretacija i recepcija, unatoč svemu, značajno poboljšavati nakon svakih „Šimićevih susreta”, bez obzira koliko su bili opterećeni nesuvislim i nepodnošljivim komunističkim

¹³ Potrebno je istaknuti da je poklanjana neusporedivo veća pozornost A. B. Šimiću nego njegovu bratu Stanislavu Šimiću.

¹⁴ Prilagođivani su potrebama tzv. „socijalističkog razvoja jugoslavenskog društva” i pristupi književnim djelima: Marina Držića, Ivana Gundulića, Petra Preradovića, Augusta Šenoae, Antuna Gustava Matoša te ostalih istaknutih hrvatskih pisaca (Pandžić, V., 1969).

govorima koji nisu imali nikakvu vezu s književnošću (*Životvorno sunce*, 1981).¹⁵

Tijekom 1970. i 1971. hrvatski su domoljubi posebno isticali A. B. Šimićeve *Opomenu* premda je bez izravnih domoljubnih poruka, ali ima i ono što se sviđalo domoljubnim Hrvatima: promiče i potiče empatiju i odgaja čovjeka za razumijevanje drugih (svih) ljudi. Mnogi su istaknuli glumci krasnoslovlili tu pjesmu na domoljubnim hrvatskim skupovima tijekom tih dviju godina. Poslužila je često kao svojevrsni politički paravan jer nije se moglo prigovoriti pjesniku i njegovoj pjesmi koja sadrži univerzalne ljudske poruke (Kaštelan, 1970).

Bile su A. B. Šimićeve pjesme svojevrsno otkriće za mnoge hrvatske intelektualce koji ih nisu recipirali tijekom redovitoga školovanja, ali ubrzo su ih počeli apostrofirati u različitim govornim situacijama. Nema dvojbe o posebnom uspjehu njegovih misaonih i religioznih pjesama koje su donosile ohrabrenje i nadahnuće mnogim mladim ljudima, stoga je teško pronaći hrvatskoga intelektualca koji nije cijenio ili ne cijeni njegove stihove. Budući da su u Hrvatskom proljeću sudjelovali mnogi njegovi Hercegovci (Čorić, 1995), nameće se još jedan dodatni razlog njegove popularnosti. Dvije pjesme pod naslovom *Hercegovina* izgovarali su u zanosu profesionalci ili priučeni recitatori od Zagreba do Mostara.

Premda ne postoji ni približan pregled mnoštva novinskih tekstova, radijskih i televizijskih emisija o A. B. Šimiću, može se govoriti o nekoliko stotina bibliografskih jedinica. Posebno su pozornost izazivale radijske emisije koje su snimane tijekom 1970. i početkom 1971. u njegovoj rodnoj kući u Drinovcima te školi koja je nosila njegovo i bratovo ime (Osnovna škola „Antun Branko i Stanislav Šimić” Drinovci) (Šimić, J., 1992).

¹⁵ Neosporna je žalosna činjenica da je u nekim jugoslavenskim republikama i pokrajinama cjelovitija i bolja bila recepcija A. B. Šimićevih pjesama u 1950-im, 1960-im i 1970-im godinama nego u Hrvatskoj. Prema tvrdnjama profesora Jože Lipnika „desetljećima su Slovenci pokazivali veliki interes za njegovo književno djelo” te ga upoznavali „ponajviše iz udžbenika za osnovne škole, srednjoškolskih čitanaka, izvornih hrvatskih knjiga” i prijevoda na slovenski jezik (Lipnik, 2008:37-54). Prema istraživanju profesora Mazloma Kumnove mladi su Albanci u Autonomnoj Pokrajini Kosovu, dobro upoznavali A. B. Šimićeve pjesme prema prijevodima Esada Mekulija (Kumnova, 2008:107-120). U Srbiji su bez bojazni često interpretirali *Opomenu* i *Pjesnike*.

Najbolje je televizijske emisije snimala Sarajevska televizija od svibnja 1970. do svibnja 1971. Prvi put je predstavljeno Šimićevo rodno mjesto bez komunističke demagogije, neistina, objeda i ružnih poruka. Župna crkva sv. Mihovila u Drinovcima, u kojoj je kršten Antun Šimić (Antun Branko Šimić), bila je u središtu pozornosti televizijskih ekipa koje su nakon dvadeset pet godina komunističkih optuživanja predstavile Drinovce i zapadnu Hercegovinu kao kraj u kojem žive pošteni, religiozni ljudi, radini hrvatski katolički puk koji, kao i slavni pjesnik A. B. Šimić, tradicionalno slijedi i promiče obvezu „ljubavi prema bližnjem” ili prema svakom čovjeku (Barbarić, 1971; Šimić, J., 1992).¹⁶ Potrebno je istaknuti da gotovo nije bilo ni radijske ni televizijske emisije u kojima nisu deklamirane pjesme *Pjesnici* i *Opomena*. Međutim, te vrlo dobre sarajevske televizijske emisije o A. B. Šimiću i njegovu zavičaju kratko su prikazivane, a neke nisu uopće prikazane jer su krajem 1971. poslane u arhive.

Unatoč komunističkim manipulacijama i objedama, koje su hrvatskom puku u Hercegovini donosile jezu i tragediju, ali i poticale na otpor, krajem je 1960-ih i početkom 1970-ih godina rodno mjesto A. B. Šimića postalo poznato diljem tadašnje države pa i diljem svijeta. Mnoštvo glumica i glumaca vrlo se uspješno ogledalo u govornim ili scenskim interpretacijama njegovih pjesama, a najčešće i najdojmljivije su bile interpretacije pjesme *Opomena* premda su pojedinci prelazili uobičajenu granicu podnošljive patetike (Pandžić, V., 2010).

Svrhovito je o školskoj interpretaciji i recepciji *Opomene* i *Pjesnika* u razdoblju od 1964. do 1971. pripomenuti da je komunistička vlast, nakon što je 1964. odobrila školski pristup Šimićevim pjesmama, uporno i uzaludno nastojala sukladno svojim totalitarnim običajima uključiti njegovo iznimno umjetničko djelo u promidžbu svoje nakaradne ideolo-

¹⁶ U tim emisijama nije bilo uobičajenoga „traženja ili izmišljanja hrvatske hercegovačke mržnje” prema drugim vjerama i narodima, što se dugo činilo u komunističkim komitetima i udbinim mučilištima. Zagrebačkom odvjetniku i publicistu dr. Jerku Šimiću, bratu književnika Šimića koji je sudjelovao u višednevnim snimanjima 1970. i 1971. – scenaristi i redatelji govorili su o strogim „komitetlijskim” zahtjevima iz Sarajeva da predstave A. B. Šimićevo rodno mjesto na najljepši način hercegovinu na najljepši način. Budući da su još od kolovoza 1971. ponovno pokrenuti progoni i stroga kažnjavanja Hrvata iz Hercegovine zbog priključenja Hrvatskom proljeću (1970. – 1971.), sarajevske televizijske i radijske ekipe ponovno su nemilosrdno ocrnjivale A. B. Šimićev zavičaj (Šimić, J., 1992; Pandžić, V., 2010).

gije (Biondić, 1994). Svakom istraživaču školske interpretacije i recepcije lako upadne u oči naivnost takvih pokušaja, posebice ironično, tragikomično govorenje o njegovu siromaštvu dok je komunistička vlast još uvijek otimala nekretnine njegova oca u Hercegovini, Dalmaciji i Zagrebu (Šimić, J., 1992).¹⁷ Nastojalo se ponegdje čak lažno prikazati A. B. Šimića kao promicatelja komunističkih ideja te bratstva i jedinstva jugoslavenskih naroda i narodnosti pa su i pjesmu *Opomena* pojedinci interpretirali na izrazito komičan način. Primjerice, „zvijezde” iz te pjesme poistovjećivali su s komunističkom zvijezdom, a zatim su izmišljali nekakve njegove pjesničke poruke prema kojima bi se mladi ljudi trebali veseliti komunističkoj zvijezdi (Pandžić, V., 2010).

Godine 1970. i 1971. neće ostati upamćene samo po odličnoj izvannastavnoj i izvanškolskoj interpretaciji i recepciji A. B. Šimićevih pjesama nego i po uključivanju u nastavu njegovih književnih i likovnih kritika (barem u nekim gimnazijama).¹⁸ Međutim, vrlo je malo bilo profesora koji su na prikladnoj razini u okviru problemsko-stvaralačke nastave pristupali njegovim kritičkim tekstovima (Pandžić, V., 2010).

V.

Nakon što je interpretacija i recepcija pjesama A. B. Šimića *Pjesnici* i *Opomena* dostigla u hrvatskim gimnazijama najveću razinu tijekom 1970. i 1971., uslijedilo je spuštanje te razine tijekom 1972. i početkom 1973. Nije bilo nikakvih racionalnih razloga za takve postupke jer

¹⁷ Među ostalim, „nije prošlo ni deset dana” od smrti književnika Stanislava Šimića u Zagrebu 7. srpnja 1960. kad se uz pomoć „milicije” nasilno uselila „drugarica iz komiteta” u njegov stan (Šimić, J., 1992; Pandžić, V., 2008). „Sve što je imao u stanu, izbačeno je u hodnik” (Šimić, J., 1992; Pandžić, V., 2008), a među izbačenim stvarima nalazio se otvoreni i oštećeni „putni kovčez s književnom ostavštinom A. B. Šimića” (Šimić, J., 1992; Pandžić, V., 2008). Rodbina je naknadno saznala od jednoga „milicajca” da su njegovi kolege prebrali Stanislavovu rukopisnu ostavštinu, ali i književnu ostavštinu njegova brata A. B. Šimića (Šimić, J., 1992). Nije poznato što je odnijela „milicija”, ali vrlo zanimljive i izazovne „priče” kruže do danas, stoga sve to treba sustavno istražiti (Pandžić, V., 2008). Iako je tada bilo nekoliko vrlo moćnih književnika koji su „vedrili i oblačili” kao komunistički dužnosnici, ni jedan se nije zauzeo za spas hrvatske kulturne baštine (Šimić, J., 1972, 1992).

¹⁸ Časopis *Kritika* donosio je izvrsne rasprave o njegovu književnom opusu: Rupprecht Slavko Baur, „A. B. Šimić i njemački ekspresionizam. – Ekspresionizam i hrvatska književnost”, posebno izdanje časopisa *Kritika*, sv. 3., Zagreb, 1969., str. 84.–87.; Dubravko Ivančan, „Modernizam ili sudbina poezije A. B. Šimića”, *Kritika*, br. 13, Zagreb, srpanj – kolovoz 1970., str. 501.–517.; br. 14 (nastavak iz prošlog broja), Zagreb, rujan – listopad 1970., str. 687.–702.

pjesnik i kritičar bio je mrtav gotovo pedeset godina. Hrvatske intelektualce su istodobno nasmijavale i užasavale neizmjerljivo komične tvrdnje i objašnjenja komunističkih komiteta zbog čega Antun Branko Šimić ne smije utjecati na odgoj mladih naraštaja. Tako je u velikom dijelu Hrvatske te Bosne i Hercegovine ponovno postao nepoželjan u gimnazijama koje su provodile žestoku protuhrvatsku kampanju (Pandžić, V., 2010). Razotkriven je i njegov negativan odnos prema komunističkim demagoškim parolama s početka 1920-ih godina dok je bio zaručen s komunisticom Josipom Tatjanom Marinić (Šimić, J., 1992).

Tijekom nemilosrdnog ugušivanja Hrvatskoga proljeća bilo je i vrlo grubih potiskivanja A. B. Šimićevih pjesama iz gimnazija, zato što je bio Hrvat iz Hercegovine te što nije mu ni približno bilo „jednaka pjesnika po vrijednosti” u srpskoj književnosti 20. stoljeća. O tome svjedoče mnogobrojni umirovljeni profesori hrvatskoga jezika i književnosti, osobito oni koji su iskusili jugokomunističke zatvorske torture (Biondić, 1994). Na profesorskim sastancima („aktivima”) – zapamćeno je i zabilježeno – pojedinci su prosvjedovali protiv toga pjesnika i književnog kritičara koji bi mogao pokvariti „naprednu jugoslavensku omladinu”.¹⁹ Osobito su mu prigovarali zbog „strašnih pamfleta” o uzornom komunistu Krleži. Ipak, mnogi su profesori nastavili interpretacije pjesama A. B. Šimića, ali manje su oprezno interpretirali *Pjesnike* nego *Opomenu* (Pandžić, V., 2010).

U školskoj godini 1973./1974. značajan je prinos povratku A. B. Šimićeve pjesničke popularnosti u hrvatske gimnazije donijela antologija hrvatskoga pjesništva *La poésie croate (des origines à nos jours)* koja je otisnuta potkraj 1972. u Parizu, ali tek je u jesen 1973. dopušten uvoz stotinjak primjeraka u Hrvatsku. Uredili su je Slavko Mihalić i Ivan Kušan. Jeanine Matillon je izvrsno prevela *Opomenu* koja je ubrzo postala najcjenjenijom hrvatskom lirskom pjesmom na francuskom jeziku. Krasnoslovljena je često na predstavljanjima te antologije.

Budući da je u školskoj godini 1973./1974. te u narednim dvjema trima školskim godinama francuski bio uglavnom drugi ili čak prvi strani jezik, profesori francuskog jezika sa svojim su učenicima često uspoređivali upravo izvornik i prijevod pjesme *Opomena (Avertissement)*.

¹⁹ Slično su uzvikivali i protiv Tina Ujevića.

Mnogi se sjećaju da su maturanti uspješnije interpretirali tu pjesmu na nastavnim satima francuskoga jezika nego u okviru nastave hrvatskoga jezika, odnosno „hrvatskosrpskog jezika” (tadašnji službeni naziv!). Naime, protiv francuskoga (i ruskog) jezika nisu javno rogorbili polupismeni komunistički političari koji nisu čitali lirske pjesme niti na hrvatskome jeziku.

Mnogi vide uzroke potiskivanja A. B. Šimića iz hrvatskih gimnazija tijekom 1972. te početkom 1973. i zbog promidžbe njegovih misaonih i religioznih pjesama u glasilima Katoličke crkve u Hrvata (od 1969. pa nadalje). Jugokomunistima je posebno smetalo uključivanje njegovih religioznih pjesama na različite priredbe, zato što su ih mladi ljudi dobro razumjeli i brzo zavoljeli.²⁰ Širila se tako bogata recepcija njegovih pjesama, ali mnogi ga jednostavno „nisu smjeli voljeti” jer ga je promovirala Katolička crkva (Pieniążek, 2000).

Budući da su umnažane na modernim nosačima zvuka, stekle su posebice veliku popularnost pjesme: *Pjesnici*, *Opomena*, *Molitva na putu*, *Molitva* i druge. Neke su nekoliko puta bile uglazbljene što je itekako poboljšavalo njihovu recepciju. Njegove misaone ili religiozne pjesme prevedene su na mnoge jezike. Koliko se njegova popularnost sviđala moćnim hrvatskim književnicima, teško je ovdje odgovoriti, ali može to biti zanimljiv izazov za istraživanja novije hrvatske književnosti.

Prema podacima školskih savjetnika nisu nikada neki profesori književnosti interpretirali A. B. Šimićeve pjesme, osobito u velikim hrvatskim gradovima: Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku, gdje većina nije bila hrvatske narodnosti ili pripadala je jugoslavenskim komunističkim usmjerenjima (Pandžić, V., 2010). Pregledavajući dnevnik zagrebačkih gimnazija, može se to neosporno zaključiti, ali to mogu danas bez dvojbe potvrditi i mnogi pedesetogodišnjaci te stariji hrvatski intelektualci.

Bilo je to doba kada su „revolucionarni” profesori, poslušni komunisti, A. B. Šimiću izravno zamjerali što je pisao socijalne pjesme bez „jauka”, parola i patetike te što nije u njima izravno veličao „radničke

²⁰ Učenici koji su odlazili na vjeronauk zavoljeli su misaone i religiozne pjesme A. B. Šimića. Recitirane su na priredbama, hodočašćima i u drugim prigodama.

revolucije”. Budući da nisu možebitno nikada čuli za uzvišenu iskonsku ulogu i poziv istinskog pjesnika, tragikomično su ga nazivali „nesposobnim pjesnikom” koji „nije znao prepoznati početak komunističkih revolucionarnih promjena društva”, kao što su, navodno, to znali neki „veliki pisci”.

Unatoč tim besmislicama nije bilo više moguće zaustaviti recepciju A. B. Šimićeva pjesničkog djela u gimnazijama jer stjecao je europsku pjesničku slavu ma koliko je to nekima smetalo. Prevođene su njegove pjesme na mnoge strane jezike, zastupljen je u nastavnim programima tadašnjih jugoslavenskih republika i autonomnih pokrajina, a pojavile su se i monografije koje su pojačavale interes za njegove pjesme te omogućivale monografski pristup njegovu djelu u okviru lektire, što je osobito utjecalo na poboljšanje recepcije njegovih pjesama *Pjesnici* i *Opomena*.

Komunistička je vlast osobito tijekom 1973. nastojala manipulirati pjesmama A. B. Šimića (Šimić, J., 1992). Primjerice, dok je zagrebački odvjetnik Jerko Šimić, mlađi brat A. B. Šimića, bio suđen zbog hrvatskoga nacionalizma (tijekom 1972. i 1973.), dogodio se jedan necivilizirani skandal u Mostaru gdje je komunistička ustanova Književna komuna krenula u tiskanje knjige pune krivotvorina pod naslovom *Prazno nebo* želeći predstaviti A. B. Šimića kao ateista, dapače kao nekakva protivnika vjerovanja u „Boga na nebesima”. Premda se Jerko Šimić kao nositelj autorskih prava elokventno (Prica, 1996) i odlučno suprotstavio takvim manipulacijama, knjiga je pod tim naslovom protuzakonito objavljena 1973. u Mostaru.²¹ Otisnuta je u luksuznom izdanju, ali ubrzo je zaboravljena. Ostala je bez ikakva uspjeha u ateizaciji hrvatske mladeži u Hercegovini koja je Šimićeve pjesme već čula i bolje razumjela u drugačijem i prikladnijem kontekstu.

Dok je u Mostaru trajala afera oko nedopustivoga tiskanja te krivotvorene knjige, koju nositelji autorskih prava i zaštite imena i djela hrvatskoga književnika A. B. Šimića nisu prihvatili kao njegovu knjigu, iste je godine u Zagrebu objavljena vrlo privlačna lektirna knjiga njegovih iza-

²¹ Toga se nelijepog posla, nažalost, prihvatio pjesnik iz Mostara koji se nakon nekoliko godina obitelji A. B. Šimića pokajnički opravdavao. Navodno ga je ucjenjivao mostarski međuopćinski komitet koji mu je kao protuuslugu obećao zaposlenje na sarajevskoj televiziji.

branih djela *Pjesme i kritike*.²² Glavna je urednica toga izdanja Marija Peakić, a pogovor *Antun Branko Šimić* napisao je Miroslav Šicel (M. Š.) koji poticajnom ocjenom završava svoj tekst:

„Ne pripadajući ni jednom određenom pokretu, ni jednom programu površno (iako se u početku deklarirao kao ekspresionist), ne tražeći od umjetnosti ništa drugo nego da bude umjetnost, Antun Branko Šimić je ostao jedinstvena pjesnička pojava u našim relacijama, ostao je sâm svoj program, senzibilan i osjetljiv: kroz njegovu se ličnost odražavao goli život s kojim se on poistovjetio, preobražavajući ga i mijenjajući, tražeći u njemu, ekspresijom, neki viši i dublji smisao postojanja.” (Šicel, 1973:224)

Godine 1973. Vice Zaninović ponovno je ponudio svoj malo doradjeni *Pregled književnosti s čitankom za IV. razred gimnazije*. Ostale su iste A. B. Šimićeve pjesme kao i u prijašnjem izdanju iz 1968. godine: *Povratak*, *Siromasi koji jedu od podne do podne*, *Smrt i ja* i *Zemlja*. U pregledu *Književnost između dva rata* nije komentirao ni stalno povećavanje čitateljskog interesa za A. B. Šimićevo pjesničko djelo niti njegovu novonastalu veliku pjesničku slavu koju su ponajviše, gotovo svakodnevno uvećavali književni kritičari.²³

Tijekom 1974. dva su iznimno važna inozemna izdanja A. B. Šimićevih pjesama. Prvo je vrhunski Mladen Machiedo preveo na talijanski te objavio knjigu *Poesie di Antun Branko Šimić* (Lecce, 1974.) što je imalo velik odjek u hrvatskoj kulturnoj javnosti. Samo nekoliko mjeseci poslije objavljena je u Parizu grafička mapa Virgilija Nevjestića s A. B. Šimićevim pjesmama (1974.) koje su na francuski preveli: Janine Matillon, Marc Alyn, Pierre Calderón i Predrag Matvejević koji je napisao i uvod. Budući da je Virgil (umjetnički pseudonim) upravo stekao afirmaciju u Parizu, mapa je izazvala veliku pozornost. Dodatni je to bio poticaj profesorima francuskoga jezika za interpretaciju pjesama A. B. Šimića (Pandžić, V., 2010).

²² Nije toj knjizi cijena bila visoka kao ni A. B. Šimićevoj knjizi koju je priredila Vesna Krmpotić, stoga se također ubrzo našla u mnogim hrvatskim domovima.

²³ U skladu sa spomenutim svjedočenjem Jože Lipnika u Sloveniji je još od 1950-ih vladao interes za A. B. Šimićeve pjesme, a nakon što je Venko Taufer izabrao i preveo njegove pjesme na slovenski te objavio knjigu *Pesmi* (Maribor, 1975.), interes je još i pojačan, osobito u gimnazijama gdje su pjesme *Pjesnici* i *Opomena* bile vrlo popularne. Posvećivana im je veća pozornost nego u hrvatskim gimnazijama (Lipnik, 2008).

Zaninovićeva zastarjela udžbenička koncepcija, bez obzira na sitne promjene, postajala je sve manje prihvatljiva, odnosno sve više odbojna velikom broju gimnazijskih profesora početkom 1970-ih godina. U tim su okolnostima Dragutin Rosandić i Miroslav Šicel do kraja 1974. priredili i objavili *Čitanku s pregledom književnosti za IV. razred srednjih škola* u kojoj je zastupljen izrazito moderniji interpretativno-analitički pristup književnom tekstu. Njihov izbor pjesama A. B. Šimića najavio je prekretnicu u pristupu njegovim pjesmama u gimnaziji. Na prvom je mjestu pjesma *Pjesnici* ispod koje se nalazi svrhovit metodički instrumentarij. Autori prvim pitanjem učenike navode na određenje teme, a zatim ih potiču na prepoznavanje „individualnoga (posebnog) u Šimićevu pristupu toj temi”. Nakon napomene da je „Šimić svoj doživljaj (svoje shvaćanje) pjesnika i poezije izrazio lirskom minijaturom, koja ostvaruje poseban tip pjesničkog govora”, usmjerena je učenička pozornost na „posebnosti Šimićeve doživljavanja i izražavanja”, „značenje riječi *čuđenje* u kontekstu pjesme”, „odnos pjesnika i svijeta” i „preobražavanje svijeta u poeziju, u novu stvarnost”.

Nakon što su autori potaknuli učenike na izdvajanje atributa koji su u funkciji izražavanja „motiva čuđenja”, priupitali su za riječi koje „konkretiziraju svijet”. Napomenuli su kako se pjesnikov odnos prema svijetu očituje „i u završnim stihovima pjesme”, tražili odgovor o učeničkom shvaćanju pojma „*ćutanje* u kontekstu pjesme” i „sintagme *vječno trep-tanje*” te savjetovali učenicima da u „objašnjavanju značenja tih riječi” potraže oslonac u A. B. Šimićevu tekstu *O muzici forma* iz kojega su ponudili prikladan ulomak o umjetnosti kao „najintenzivnijem doživljaju svijeta”.²⁴

U nastavku metodičkog instrumentarija slijede pitanja o „posebnosti Šimićeva pjesničkoga govora”, stvaranju metaforičnih izraza, značajkama „Šimićeve stiha”, slobodnom stihu i „njegovoj prednosti pred tzv. pravilnim stihom” što su autori potkrijepili ulomkom iz njegova teksta *Tehnika pjesme*. Nakon komentara da je „temom pjesnika i pjesničkog stvaranja” A. B. Šimić „zaokupljen u većem broju pjesama”, ponudili su zadatke koji potiču čitanje njegovih pjesama *Moja preobraženja*, *Pjesma*,

²⁴ Autori su ponudili vrlo dobar smjerokaz za školsku interpretaciju i recepciju *Pjesnika*. Možda su mogli biti i uspješniji da su učenicima za razmišljanje još pridodali barem dio izvrsnoga teksta Stanislava Šimića u kojem na osebujan način tumači i interpretira tu pjesmu (Šimić, S., 1960:129).

Pjesma pjesnika i *Nemoć pjesnika* te usmeni ili pismeni prikaz njegova shvaćanja pjesnika i pjesničkog stvaranja (Rosandić i Šicel, 1974).

Nakon *Pjesnika* predstavljena je pjesma *Hercegovina* u kojoj lirski subjekt „koraca livadama plav od sutona”. Prati je usustavljeni metodički instrumentarij u kojem se apostrofira pjesnikova inspiracija „zavičajnim motivima”, ističe preobrazba „vizualne stvarnosti” u „novu stvarnost”, mijenja „svijet impresija, vizija slutnji – u sadržaj pjesnikove svijesti”, a zatim se potencira pretvaranje „osjetilnih spoznaja” u „subjektivnu ekspresiju” (Rosandić i Šicel, 1974).

Premda je u Rosandićevoj i Šicelovoj *Čitanci s pregledom književnosti za IV. razred srednjih škola* izravno predstavljena još samo pjesma *Smrt i ja*, koju također prati usustavljen metodički instrumentarij, ponuđeni su vrlo poticajni zadatci (za samostalan učenički rad!) koji su usmjereni na cjeloviti pristup njegovim antologijskim pjesmama. Posebno treba izdvojiti temu za pismeno oblikovanje *Čovječe pazi da ne ideš malen ispod zvijezda! (Opomena)* koja će ubrzo postati jednom od najčešćih za školske pismene zadaće (Rosandić i Šicel, 1974).

Poticajan je za učeničku interpretaciju i ponuđeni životopis A. B. Šimića, iako nije besprijekoran, stoga se može zaključiti da je konačno u toj čitanci napravljen veliki pomak u modernijoj školskoj interpretaciji i recepciji njegovih pjesama. O tome su nam svjedočili anketirani nekadašnji učenici zagrebačkih gimnazija, osobito učenici V. gimnazije. Nekoliko učenika dviju susjednih gimnazija (I. i IV.) nije to moglo posvjedočiti jer ne sjećaju se interpretacija tih pjesama u nastavi. Međutim, svi su čuli za njegove pjesme *Pjesnici* i *Opomena* u različitim okolnostima.²⁵ Neosporno je Rosandićevo i Šicelovo čitanka podigla na visoku razinu interpretaciju i recepciju tih pjesama u hrvatskim gimnazijama (Rosandić i Šicel, 1974).

Unatoč strogoj organizaciji i selekciji u skladu s komunističkim komitetskim direktivama, tridesetak se glumica i glumaca uspješno ogledalo u govornim ili scenskim interpretacijama A. B. Šimićevih pjesama na „Šimićevim susretima” u Drinovcima do 1975.,²⁶ a u istom je razdoblju desetak istaknutih zagrebačkih glumaca priređivalo vrhunske re-

²⁵ Za potpunije zaključke trebalo bi prije svega istražiti dnevnik nastavnoga rada.

²⁶ Bio je zabranjen dolazak članovima njegove obitelji „zbog hrvatskoga nacionalizma”.

citale njegovih stihova koje nisu krasnosloveli samo u Zagrebu, gdje je među slušateljima bilo ponajviše srednjoškolaca i studenata, nego su putovali diljem tadašnje savezne države. Upravo je ta scenska realizacija stihova donosila A. B. Šimiću poseban ugled i položaj, ali proslavile su se i pojedine glumice i glumci upravo tim recitiranjima (Kragić, 2005). Potrebno je posebice istaknuti Zlatka Crnkovića i Gorana Matovića koji su obilazili gradove i srednje škole izvan Republike Hrvatske, a zatim Božidara Bobana, Nadu Subotić, Fabijana Šovagovića, Tonka Lonzu, Tomislava Durbešića i druge. Svi su vrlo poticajno govorno interpretirali njegove stihove,²⁷ a kao što je već istaknuto, osobito je bilo svrhovito recitiranje na „Šimićevim susretima” (*Životvorno sunce*, 1981). Novinska, radijska i televizijska izvješća te filmovi o toj književnoj manifestaciji na koju su delegirani književnici iz cijele tadašnje savezne države donosili su mu veliku popularnost među slušateljima.²⁸ Sve je u konačnici itekako utjecalo na interpretaciju i recepciju njegovih stihova u hrvatskim gimnazijama, posebice *Pjesnika* i *Opomene*.

VI.

Ponajprije je u zaključku potrebno istaknuti kako se nakon tiskanja A. B. Šimićevih *Sabranih djela* (1960.) naglo povećao interes za njegovo književno djelo, osobito za njegove pjesme, ponajviše za *Pjesnike* i *Opomenu*. Međutim, nisu bili mnogobrojni profesori koji su bez straha od prosvjetnih inspektora, poslušnika strogih komitetskih direktiva, pristupali njegovim pjesmama. Te dvije antologijske pjesme rjeđe su interpretirane nego pjesme: *Povratak*, *Siromasi koji jedu od podne do podne*, *Zemlja* i *Smrt i ja* koje su se nalazile u ponovljenim izdanjima službene Zaninovićeve *Čitanke s pregledom jugoslavenskih književnosti za IV. razred gimnazije* (Zaninović, 1958).

Nakon književne manifestacije „Šimićevi susreti” u Drinovcima (1964.) izrazito je u školskoj godini 1964./1965. poboljšana interpretacija A. B. Šimićevih pjesama u pojedinim hrvatskim gimnazijama, pa i pjesama *Pjesnici* i *Opomena*. U sljedećih pet-šest školskih godina bilo

²⁷ Njima se može priključiti istaknuti pjesnik, kritičar i sveučilišni profesor Jure Kaštelan koji je u različitim okolnostima volio izgovarati A. B. Šimićeve antologijske pjesme, ponajviše *Opomenu* i *Pjesnike* (Šimić, J., 1992; Pandžić, V., 2010).

²⁸ Na tim je skupovima gostovalo mnoštvo književnika, profesora književnosti i glumaca te ostalih gostiju. Dodjeljivane su nagrade pjesnicima i književnim kritičarima (*Životvorno sunce*, 1981:39-42).

je sve više profesora koji su im pristupali u svojim gimnazijskim razredima, stoga se može govoriti o stalnim, stupnjevitim poboljšanjima interpretacije i recepcije do početka 1972.

Na poboljšanje gimnazijske interpretacije i recepcije tih pjesama itekako su utjecale mnogobrojne književne rasprave, studije i kritike o njegovu književnom djelu. Krajem 1964. pojavila se A. B. Šimićeva prva lektirna knjiga *Pjesme i eseji* koju je priredila Vesna Krmpotić. Budući da knjiga nije bila preskupa, došla je u ruke mnogih gimnazijalaca. Važnu je ulogu imala u recepciji njegovih avangardnih pjesama.

Vrlo su značajno na interpretaciju i recepciju pjesama *Pjesnici* i *Opomena* u gimnaziji utjecale izvannastavne i izvanškolske scenske realizacije, uglavnom u izvedbi popularnih glumica i glumaca. Snimljene su mnoge radijske i televizijske emisije koje su neizmjereno značile za školsku interpretaciju i recepciju tih dviju antologijskih pjesama. Gotovo su redovito spominjane ili krasnoslovljene u tim emisijama.

Tijekom 1970. i 1971. hrvatski su domoljubi podigli motivaciju za čitanje i interpretaciju A. B. Šimićevih pjesama *Opomena* i *Pjesnici* na visoku razinu. Rijetki su bili gimnazijalci koji ih nisu dobro upoznali te recipirali kao vrhunske, hrvatske antologijske pjesme. Istodobno se među svećenstvom Katoličke crkve u Hrvata pojavio interes za njegove misaone i religiozne pjesme pa su tiskane u vjeronaučnim udžbenicima, a krasnoslovlili su ih ili citirali u crkvama, na priredbama u vjeronaučnim dvoranama, hodočašćima i različitim vjerskim skupovima.

U godini 1972. i početkom 1973. došlo je do zastoja u interpretaciji i recepciji pjesama *Pjesnici* i *Opomena*, ali i drugih njegovih pjesama, što je tragikomična posljedica komunističkoga ili ideološkog propitivanja njegovih pjesama i životopisa iako je bilo prošlo gotovo pola stoljeća od njegove smrti (2. svibnja 1925.). Sve je to bilo uzalud jer A. B. Šimić bio je otkriće, „čuđenje u svijetu”, a književni kritičari predstavljali su ga kao jednog od najboljih hrvatskih pjesnika u 20. stoljeću.

U školskoj godini 1975./1976. umjesto Zaninovićeve zastarjele čitanke ponuđen je izrazito moderniji Rosandićev i Šicelov udžbenik *Čitanaka s pregledom književnosti za IV. razred srednjih škola* koja je otisnuta krajem 1974. u Zagrebu. U tom je udžbeniku zastupljen interpretativno-analitički pristup A. B. Šimićevim pjesmama koji je popraćen svrhovitim metodičkim instrumentarijem.

Pjesme *Pjesnici* i *Opomena* bile su od 1960. do 1975. specifičan izazov mnogim glumicama i glumcima za scenske nastupe. Iako se nije

nalazila u udžbenicima, *Opomena* je bila na neki način svenazočna: na spomenicima, gramofonskim pločama, radijskim i televizijskim emisijama, novinskim naslovnica, kao moto na stručnim, znanstvenim i političkim skupovima, priredbama itd. Uzorna je bila svrhovitost govornih ili scenskih interpretacija (krasnoslova te radijskih, televizijskih i filmskih interpretacija) pjesama *Opomena* i *Pjesnici* – za školsku interpretaciju te recepciju i ostalih A. B. Šimićevih pjesama u hrvatskim gimnazijama (1961. – 1975.).²⁹

IZVORI I LITERATURA

- Barbarić, M. (1971) „Sjećanja na Antuna Branka Šimića”, *Kršni zavičaj*, 2, str. 20.–22.
- Baur, R. S. (1969) „A. B. Šimić i njemački ekspresionizam. – Ekspresionizam i hrvatska književnost”, *Kritika*, sv. 3., str. 84.–87.
- Biondić, I. (1994) *Raspuća hrvatskoga učiteljstva (od sekularizma do boljševizma)*, Zagreb.
- Ćorić, Š. Š. (1995) *Hercegovci Hrvati Hercegovine*, Zagreb.
- Flaker, A. (1982) *Poetika osporavanja: avangarda i književna ljevica*, Zagreb.
- Frangeš, I. – Šicel, M. – Rosandić, D. (1962) *Pristup književnom djelu. Čitanka za 1. razred gimnazije*, Zagreb.
- Franičević, M. (22. 4. 1945) „Književnost pred novim zadacima”, *Slobodna Dalmacija*, Split.
- Franičević, M. (1948) *Pisci i problemi*, Zagreb.
- Franičević, M. (1964) „Pjesnik krika i preobraženja”, u: *Književne interpretacije*, Zagreb, str. 273.–363.
- Franičević, M. (1966) „Antun Branko Šimić”, *Izraz*, 2, str. 138.–139.
- Franičević, M. (1967) „Antun Branko Šimić”, u: *Antun Branko Šimić, Stihovi i proza. Izabrana djela*, Zagreb – Beograd – Sarajevo.
- Ivančan, D. (1970) „Modernizam ili sudbina poezije A. B. Šimića”, *Kritika*, br. 13, str. 501.–517.; br. 14, str. 687.–702.

²⁹ Premda će se u preglednom radu *Interpretacija i recepcija Šimićevih pjesama Pjesnici i Opomena u gimnaziji (1991.–2012.)* pažljivo raščlanjivati i procjenjivati dotična problematika, svrhovito je ovdje napomenuti da je u svibnju 2011. bila devedeset prva obljetnica tiskanja A. B. Šimićeve zbirke *Preobraženja*, a upravo u tome mjesecu na hrvatskoj državnoj maturi ponuđena je *Opomena* kao jedna od dviju tema za školski esej iz nastavnog predmeta Hrvatski jezik, što se može smatrati vrhuncem školske interpretacije i recepcije te pjesme.

- Jauss, H. R. (1982) *Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik*, Frankfurt/M.
- Jurišić, Š. (2002) „Književni povjesničar Vice Zaninović”, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, 1, str. 303.–312.
- Kaštelan, J. (1963) „Antun Branko Šimić” (predgovor), u: Antun Branko Šimić, *Pjesme i proza*, Zagreb, str. 7.–21.
- Kaštelan, J. (1970) *Približavanje. Prolegomena za liriku Antuna Branka Šimića*, Zagreb.
- Kisić, Č. – Pavlović, L. (ur.) (1973) *Krleža u školi (okrugli sto „Odjeka”)*, Sarajevo.
- Kordić, L. (1988) *Mučeništvo crkve u Hrvatskoj*, Chicago.
- Kragić, B. (2005) *Pjesnik kao Eiron*, u: Batušić, N. (ur.), *Igra i svečanost u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Zagreb – Split, str. 416.-425.
- Krmpotić, V. (1964) *Antun Branko Šimić*, u: Antun Branko Šimić, *Pjesme i eseji*, Zagreb.
- Kumnova, M. (2008) „Antun Branko Šimić kod Albanaca”, *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Drinovci, str. 107.-120.
- Lipnik, J. (2008) „Recepcija književnoga djela Antuna Branka Šimića u Sloveniji (1954–2008)”, *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Drinovci, str. 37.-54.
- Mandić, D. (1967) *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Rim.
- Matković, M. (1950) *O lirici Antuna Branka Šimića*, u: Antun Branko Šimić, *Pjesme*, Zagreb.
- Matoš, S. – Mićanović, M. – Pandžić, V. (ur.) (2005.) *4. kijeovski književni susreti (Posvećeno Antunu Branku Šimiću, Kijevo, kolovoz 2005.)*, *Zbornik radova i pjesama*, Kijevo.
- Mihalić, S. – Kušan, I. (ured.) (1972) *La poésie croate (des origines à nos jours)*, Paris.
- Nikić, A. (1992) *Hercegovački franjevački mučenici: 1524-1945*, Mostar.
- Nikić, A. (2005) „Pravo Hrvata u Bosni i Hercegovini na materinski jezik”, *Osvit*, 1–2, str. 11.–22.
- Pandžić, M. (2011) „Predgovor”, u: Šimić, A. B., *Rane pjesme*, Split, str. 5.–7.
- Pandžić, M. (2011) „Zavičaj u *Ranim pjesmama* Antuna Branka Šimića (pogovor)”, u: Šimić, A. B., *Rane pjesme*, Redak, Split, str. 91.–105.

- Pandžić, M. (2012) „Interpretacija i recepcija Šimićevih pjesama *Pjesnici i Opomena* u gimnaziji (1920. – 1960.)”, *Hrvatski*, 1, str. 19.–44.
- Pandžić, V. (1969) „Loši udžbenici – glavni krivci”, *Prosvjetni list*, Sarajevo, 348, str. 6.
- Pandžić, V. (1995) *Rodbinski prilozi za životopis Antuna Branka Šimića* (rukopis: 1955.–1995.), Drinovci – Zagreb.
- Pandžić, V. (2001) *Profesori i učenici, hrvatski pisci*, Zagreb.
- Pandžić, V. (2004) *Nagovori i zagovori*, Zagreb.
- Pandžić, V. (2004) *Prilozi za hrvatsku povijest recepcije književnosti*, Zagreb.
- Pandžić, V. (2006) *Pouke i muke po hrvatskome jeziku u Bosni i Hercegovini*, Hrvatski leksikografski institut Bosne i Hercegovine, Mostar.
- Pandžić, V. (2008) „Borba za rukopise Antuna Branka Šimića”, u: *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Drinovci, str. 83.-106.
- Pandžić, V. (ured.) (2008) *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa o hrvatskom književniku Antunu Branku Šimiću*, Drinovci.
- Pandžić, V. (2010) *Razgovori s profesorima (nastavnicima) književnosti, prosvjetnim savjetnicima i urednicima knjiga o A. B. Šimiću* (rukopis: 1960.–2010.), Sovići – Široki Brijeg – Mostar – Sarajevo – Zagreb.
- Pandžić, V. (2011) *Kijevske rasprave o hrvatskim književnicima*, Split.
- Pandžić, V. (2011) *Recepcija djela braće Šimića: Antuna Branka i Stanislava Stanka*, Split.
- Pavletić, V. (1961) „A. B. Šimić – preobrazitelj poezije”, u: *Trenutak sadašnjosti*, Zagreb, str. 244.–247.
- Pieniażek, K. (2000) *Pjesničko stvaralaštvo Antuna Branka Šimića*, Zagreb.
- Pranjić, K. (1973) „S Krležom – konflikt (!)”, *Republika*, 6, str. 617.–621.
- Prica, Č. (1996) *Bilježnice namjernog sjećanja*, Zagreb.
- Ristić, M. (1955) „Sonata u sivom (Prolazak Antuna Branka Šimića)”, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 308*, Zagreb, str. 7.–35.
- Rosandić, D. (1986) *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Zagreb.

- Rosandić, D. – Šicel, M. (1974) *Čitanka s pregledom književnosti za IV. razred srednjih škola*, Zagreb.
- Rosandić, D. – Šicel, M. (1973) *Čitanka s pregledom književnosti III*, Zagreb.
- Rosandić, D. – Šicel, M. (1975) *Čitanka s pregledom književnosti I*, Zagreb.
- Slabinac, G. (1988) *Hrvatska književna avangarda*, Zagreb.
- Šarić, T. (2010) „Djelovanje Agitpropa prema književnom radu i izdavaštvu u NRH, 1945–1952.“, *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, 42, Zagreb, str. 387.–424.
- Šicel, M. (1971) *Pregled novije hrvatske književnosti*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (1920) *Preobraženja*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (1950) *Pjesme*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (1960) *Sabrana djela I. Poezija*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (1960) *Sabrana djela, Proza I*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (1960) *Sabrana djela, Proza II*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (2005) *Preobraženja i izabrane druge pjesme*, Zagreb.
- Šimić, A. B. (2009) *Poezija*, Sarajevo.
- Šimić, A. B. (2011) *Rane pjesme*, Split.
- Šimić, A. B. – Nevjestić, V. (1974) *Poesies* (Grafička mapa: pjesme A. B. Šimića i grafike V. Nevjestića), Paris.
- Šimić, J. (1972) „Tko je vlasnik književne ostavštine Antuna Branka Šimića“, *Život*, 9, str. 326.–330.
- Šimić, J. (1987) „Sjećanje na A. B. Šimića“, *Oko*, str. 401.–404.
- Šimić, J. (1992) *Sjećanja na moju braću hrvatske književnike* (u rukopisu: zabilježio V. Pandžić), Drinovci – Zagreb.
- Šimić, S. (1955) *Jezik i pjesnik*, Zagreb.
- Šimić, S. (1959) „Kritik A. B. Šimić“, *Mogućnosti*, IV, 9, str. 745.–761; 10, str. 838.–852.
- Šimić, S. (1960) „Pogovor o djelu A. B. Šimića“, u: Antun Branko Šimić, *Sabrana djela. Knjiga prva. Poezija*, Zagreb, str. 291.–412.
- Šimić, S. – Jurčić, V. (2009) *Izabrana djela*, Sarajevo.
- Škreb, Z. – Stamać, A. (1986) *Uvod u književnost*, Zagreb.
- Šoljan, A. (1960) „Jao! (Antun Branko Šimić: Sabrana djela, I, II, III. – uredio, pripomene i pogovor napisao S. Šimić, izdalo 'Znanje', Zagreb, 1960)“, *Telegram* (4. novembra 1960.), str. 4.

- Tadijanović, D. (1983) „O historijatu Hamsunova *Blagoslova zemlje* u prijevodu Antuna Branka Šimića”, u: Knut Hamsun, *Blagoslov zemlje*, Zagreb, str. 335.–341.
- Vaupotić, M. (1960) „In memoriam Stanislavu Šimiću (tri zapisa o 'doktoru' Stanku)”, *Književnik*, 15.
- Vaupotić, M. (1970) „Bibliografija Stanislava Šimića”, *Revija*, 6.
- Vaupotić, M. (1970) „Vječni oporbenjak i prkosnik”, *Revija*, 6.
- Vaupotić, M. (1975) „Predgovor”, u: Šimić, S. – Bogner, J. – Keršovani, O., *Izabrana djela*, Zagreb, str. 7.–27.
- Vučković, R. (1969) *Preobražaji i preobraženja*, Sarajevo.
- Zanimović, V. (1953) *Čitanka iz jugoslavenske književnosti za VIII. razred gimnazije*, Zagreb.
- Zanimović, V. (1955) *Čitanka za V. razred narodne osmogodišnje škole i za I. razred gimnazije*, Zagreb.
- Zanimović, V. (1958) *Čitanka s pregledom jugoslavenskih književnosti za IV. razred gimnazije*, Zagreb.
- Zogović, R. (1947) *Primjer kako ne treba praviti „Primjere iz književnosti”*, Beograd. Zagreb.
- *Životvorno sunce. Šimićeve susreti* (1981) Grude.
- Žmegač, V. (1958) „O lirici A. B. Šimića”, *Umjetnost riječi*, 3, str. 97.–109.
- Žmegač, V. (1959) „Antun Branko Šimić als Lyriker”, *Die Welt der Slaven*, Wiesbaden, 2, str. 151.–166.

**THE INTERPRETATION AND RECEPTION OF ŠIMIĆ'S POEMS
PJESNICI AND *OPOMENA* IN GRAMMAR SCHOOLS (1961–1975)**

SUMMARY

This paper gives an overview of the research of the interpretation and reception of Šimić's poems *Pjesnici* and *Opomena* in Croatian grammar schools (1961–1975). Sporadic attention was given to the school and extracurricular spoken or scenic interpretation.

Keywords: Antun Branko Šimić, poems: *Pjesnici* and *Opomena*, interpretation, reception, grammar schools.